

УДК 78.071.2(477)(092)

DOI 10.31654/2663-4302-2020-PP-1-153-158

Мартинюк А. К.

кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди"

ФЕНОМЕН ДИРИГЕНТСЬКОГО МИСТЕЦТВА І ПЕДАГОГІКИ У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ АКАДЕМІКА В. І. РОЖКА

У статті розглянуто диригентське мистецтво і педагогіка у науковому дискурсі академіка В. І. Рожка. Проаналізовано наукові праці видатного українського хорового диригента, педагога, громадського діяча, які дозволяють значно поширити уявлення про диригентське мистецтво і педагогіку митця і водночас усвідомити його значення для українського музичного мистецтва. Акцентовано увагу на масштабності його музичної діяльності, підкреслено значний вплив на розвиток українського диригентського мистецтва і педагогіки, адже музичне мистецтво є частиною духовного відродження української нації. На основі досліджень академіка В. І. Рожка у статті аналізуються приклади втілення виконавського диригентського мистецтва. Зазначено, що диригентське мистецтво і педагогіка академіка В. І. Рожка базується на засадах національних загальнокультурних цінностей. Проаналізувавши висловлення науковців, відомих диригентів, педагогів, композиторів сучасності, дає підстави стверджувати, що у навчальному процесі з диригентсько-хорового мистецтва В. І. Рожок використовує аксіологічний підхід.

Підкреслено, що впровадження наукового досвіду видатного хорового диригента, педагога, академіка В. І. Рожка у навчальний процес, у тому числі стосовно окресленої проблеми, є одним із завдань мистецької освіти. Основні кроки у цьому напрямку здійснено у навчальному процесі музичних академій, і дана проблема потребує подальшої постійної уваги. На думку автора, це один із шляхів, яким повинна рухатися сучасна мистецька освіта для виходу із пріоритетів колишнього мислення. Доведено, що значущість педагогічних ідей і досвіду В. І. Рожка підтверджуються їх актуальністю і впровадженням у сучасну практику виховання, тобто диригентське мистецтво і педагогіка видатного хорового диригента, педагога, громадського діяча сприяють формуванню розвитку освіти, навчання і виховання молодого покоління.

Ключові слова: музична освіта, диригентське мистецтво, педагогіка, академік В. І. Рожок.

Постановка проблеми. В сучасних умовах необхідність удосконалення національної музичної освіти є гострою та актуальною проблемою сьогодення. Система освіти потребує серйозного поліпшення. Слід якісно оновити педагогічні та виконавські методики, більш активно впроваджувати до навчально-виховного процесу інноваційні технології, майбутніх музикантів готувати на рівні світових стандартів і вимог сучасності. На теперішньому соціокультурному етапі у музичному навчально-освітньому процесі засвоєння кращих попередньо набутих педагогічних методик має поєднуватися з якісним оновленням та трансформацією вітчизняного педагогічного досвіду з метою програмування її розвитку щодо соціокультурних інституцій. Музичне мистецтво має зайняти чільну позицію в ієрархії художніх та духовно-засадничих цінностей сучасного громадянина української держави, надаючи йому змогу задовольнити потребу в отриманні якісної музичної та культурно-мистецької освіти загалом. У цьому контексті особливо важливим є вивчення мистецького і педагогічного досвіду відомих педагогів-музикантів, адже від якого залежить формування духовності студентської молоді, розвитку свідомості й самосвідомості молодого покоління.

Серед видатних діячів української музичної культури початку ХХ століття особливо яскраво вирізняється видатний український хоровий диригент, педагог, громадський діяч, академік Володимир Рожок [1].

Аналіз досліджень і публікацій. Постать митця довгі роки аналізується та пропагується мистецтвознавцями, видатними диригентами, композиторами, педагогами, шанувальниками культурної громади, а саме: А. Антонюк, Г. Гаврилець, А. Лащенко, Т. Мартинюк, Є. Станкович та інші. Однак дослідники диригентсько-хорової діяльності В. Рожка та розгляд особливостей диригентського мистецтва і педагогіки залишаються не до кінця розкритими, тому й визначають актуальність нашої статті. Отже, **метою статті** є висвітлення ролі диригентського мистецтва і педагогіки у науковому дискурсі видатного хорового диригента, педагога, діяча, академіка Володимира Рожка.

Виклад основного матеріалу дослідження. Висвітлення феномену української диригентської школи є актуальним завданням сучасного музикознавства. Виняткову теоретичну і практичну значущість у цьому контексті мають ґрунтовні наукові праці Володимира Рожка. Композитор сучасності Є. Станкович вважає, що Володимир Іванович Рожок – "хороший музикант, ректор із музичним інтелектом, який знає напрями розвитку музики" [10].

Схиляємось до думки видатного хорового диригента, педагога, громадського діяча, академіка В. І. Рожка, що важливим джерелом глибокого пізнання диригентського мистецтва і педагогіки є впровадження в систему мистецької освіти напрацьованих вчених про музично-виконавську діяльність, своєрідність художньої естетики та педагогічні погляди видатних диригентів минулого і сучасності. Осягнення майбутніми фахівцями унікального творчого досвіду на етапі становлення і розвитку національних та регіональних диригентських шкіл передбачає праці культуротворчий вплив на нову генерацію митців.

Слід зазначити, що вагомим надбанням українського музикознавства стала дисертація Володимира Рожка "Творчість Стефана Турчака в контексті музично-театральної культури України 60–80-х рр. ХХ століття" на здобуття наукового ступеня доктора мистецтвознавства. Вперше у нашій країні предметом наукового дискурсу стало висвітлення діяльності видатного митця-музиканта та визначення її впливу на розвиток музично-театральної культури зазначеного періоду. Автор наукової праці досліджує витоки і джерела становлення неповторної творчої індивідуальності диригента; здійснює музикознавчий аналіз його виконавських інтерпретацій в контексті еволюції української музично-театральної культури 60–80-х рр. ХХ століття; вводить до наукового обігу низку маловідомих фактів його життя і творчості; відтворює широку панораму мистецької діяльності диригента в тісному взаємозв'язку з тенденціями духовного розвитку суспільства; створює узагальнюючий образ артиста, мистецтво якого сприяло розвою національної музичної культури і стало її цінним надбанням. Важливим пріоритетом і заслугою Стефана Турчака була пропаганда української музичної культури: "Музика українських композиторів була для нього не лише часткою свого власного широкого репертуару, а, перш за все, могутнім живильним джерелом, звідки він черпав нові задуми, ідеї, знаходив яскраві музично-сценічні форми" [8, с. 43]. Зазначено, що усі його виконавські інтерпретації віддзеркалювали самобутній талант і українську ментальність диригента. Робиться висновок про те, що "Фактично в творчості Стефана Турчака сформувалася і на повну силу розкрилася українська диригентська школа як естетичне явище національного музично-виконавського мистецтва" [8, с. 44].

Привертає увагу наукова стаття В. І. Рожка "Велика хорова держава", що містить у собі осмислення феномену української диригентсько-хорової школи. Видатний хоровий диригент висловлює думку про те, що хорове мистецтво є невід'ємною частиною буття нашого народу, адже зважаючи на доступність і демократичність, найбільш суттєві риси ментальності українців відображаються у хоровому співі. Науковець зазначає, що провідною лінією еволюції національної хорової культури є унікальний і багатолітній досвід народного музикування, яскраві традиції духовного співу в особі невідомих головщиків, деместиків, регентів, мистецький універсалізм таких знакових особистостей як М. Березовський, Д. Бортнянський, А. Ведель, М. Ли-

сенко, К. Стеценко, М. Леонтович, О. Кошиць; подвижницька творча праця наступної генерації видатних диригентів і педагогів, серед яких М. Колесса, К. Пігров, Н. Городовенко, К. Греченко, П. Муравський, М. Кречко, А. Авдієвський, Є. Савчук [6].

Розглядаючи феномен диригентського мистецтва і педагогіки в просторі творчої практики В. Рожок зазначає, що в другій половині ХХ століття простежується позитивна динаміка розвитку української хорової культури. Масштабні культурно-мистецькі заходи, фестивалі та огляди з нагоди відзначення різних дат, попри всі недоліки, викликали надзвичайний інтерес до масової творчості в різних шарах суспільства, сприяли виникненню багатьох самодіяльних колективів, у тому числі і хорових. Про це свідчить: піднесення аматорського хорового руху в Україні; створення нових професійних хорових колективів та розширення жанрових і стильових обріїв хорового виконавства; відкриття в п'ятнадцяти містах нашої країни середніх спеціальних навчальних закладів – музичних училищ з обов'язковими відділеннями для підготовки хорових диригентів; створення музично-хорового товариства України, розбудова широкої мережі музично-хорових шкіл у всіх областях; презентація в Тернополі першого Співочого поля; проведення всеукраїнських конкурсів хорів імені М. Д. Леонтовича.

Важливою віхою в розвитку національної диригентсько-хорової школи стали Всеукраїнські конкурси хорових диригентів. Такі конкурси не мають аналогу в інших країнах. Перший (1998 р.) і другий конкурси (2002 р.) виявили низку тенденцій в галузі хорового виконавства і диригентсько-хорової освіти. Дослідник музично-творчої діяльності видатного хорового диригента О. Антонюк визначає: "Важливим напрямом діяльності Володимира Рожка є творча робота, у яку він вкладає душу і серце, сприяючи проведенню заходів, спрямованих на піднесення авторитету Академії як провідного центру професійного музичного виконавства, показу перед широкою громадськістю в Україні та за її межами найкращих здобутків академічних творчих колективів і окремих виконавців" [2].

У підготовці і вихованні професійних хорових диригентів надзвичайно виразно простежуються інтегральні процеси. Підкреслимо, що особливою рисою сучасної диригентської педагогіки є збереження традицій української класичної школи, примноження здобутків визначних майстрів, внесення в їх системи елементів новаторства [6, с. 44]. До вимог конкурсу хорових диригентів відносяться питання щодо методики роботи з хором. Кожний учасник демонструє своє бачення цієї важливої складової музично-виконавського процесу. Конкурсні програми передбачає інтерпретацію української хорової музики, зокрема таких хорових творів, як "Із-за гаю сонце сходить" Б. Лятошинського, "Милість спокою" К. Стеценка, Концерт для хору № 4 Д. Бортнянського, "Святий Боже" Л. Дичко, "Плач Ярославни" із симфонії-диптиха Є. Станковича та ін. Ці твори, як і новітня музика українських композиторів є підґрунтям для формування самобутнього художнього стилю хорових капел і дозволяє новій генерації хорових диригентів всебічно розкрити свою творчу індивідуальність. З цього приводу Володимир Іванович зазначає: "Водночас спільним для всіх було недостатнє знання стилістики хорового письма виконуваних творів, їх дещо поверхове трактування, невміння розподілити час, виокремити головні фрагменти, тримати стрій тощо" [6, с. 45]. Отже, усі зауваження потребує внесення певних коректив у систему диригентсько-хорової освіти.

Важливим вектором наукової діяльності академіка Володимира Рожка є історія диригентського мистецтва. Як окрема галузь наукових знань і навчальна дисципліна історія диригентського мистецтва перебуває у процесі свого самовизначення. Основними її складовими є розвиток наукової думки щодо розкриття феномену диригентського мистецтва, висвітлення його методичних засад, еволюція диригентського виконавства, формування системи диригентської освіти [4].

Нові вимоги до музичного мистецтва, навчання професійних кадрів, зокрема диригентів-хормейстерів, зумовили нагальну потребу у виданні відповідних українських методичних посібників, підручників. Тому поява навчального посібника "Історія українського диригентського виконавства: творчість Стефана Турчака" вирізняється особливими рисами. Багатогранна творча діяльність цієї знакової особистості

розкривається як одне із вершинних досягнень національної музичної культури ХХ століття [5].

Надзвичайно глибоким за своїм змістом є перший розділ книги В. І. Рожка "Диригентське виконавство як професійна мистецька діяльність". Зазначено, що окремі аспекти диригентського мистецтва і педагогіки привертала увагу відомих митців ще у ХVІІІ столітті, однак вона не мала в ті часи самостійного статусу. В дослідженні містяться цінні міркування стосовно співвідношення темпу і характеру музики. Виокремлено, що наукові праці, створені у першій половині ХІХ століття позначені більш глибоким розкриттям сутності диригентського мистецтва, висвітленням його функцій, розробкою системи диригентських схем, виокремленням постаті диригента серед колективу музикантів і наданням йому особливого статусу, ґрунтовним викладом широкого кола питань виконавської інтерпретації музики, психологічної взаємодії диригента і художнього колективу тощо.

В другому розділі академік В. Рожок "Етапи становлення диригентської майстерності Стефана Турчака" висвітлює основні етапи біографії визначного музиканта і формування його художнього світогляду і неповторної мистецької індивідуальності. Висловлюється думка про те, що виконавська діяльність С. Турчака, неповторна манера диригентського мистецтва народжувала у сучасників відчуття романтичної піднесеності, відкритої емоційності, глибокий ліризм, які притаманні національному мистецтву [5, с. 48]. Автор книги зазначає, що "перше десятиліття у багатогранній і надзвичайно інтенсивній діяльності Стефана Турчака – це час осягнення, засвоєння і синтезу досвіду, традицій" [5, с. 63]. Академік В. І. Рожок наголошує на тому, що це був складний період, який не лише забезпечував становлення самобутньої індивідуальності митця, а й окреслював важливі риси диригентського мистецтва як своєрідного явища національної художньої культури. Наступний етап творчої праці С. Турчака віддзеркалює реалії того часу, який був позначений піднесенням національної самосвідомості. Третій етап диригентської діяльності музиканта визначається уособленням національної диригентської школи.

Загальновідомо, що від майстерності диригента залежить якість звучання хору або оркестру, вони єдине ціле у співпраці, результатом якої стає довершений музичний твір. Отже, диригентське мистецтво і педагогіка В. І. Рожка проявляється в підготовці твору до виконання, в керівництві хором чи ансамблем, в передачі динамічних ефектів, характеру музики та відтворенні змісту [3].

Таким чином, диригентське мистецтво і педагогіка В. Рожка є віддзеркаленням епохи, свідченням незламності, глибинності коренів музичного таланту українського народу, адже українців вважають однією із співочих націй світу. Саме через мистецтво ми маємо можливість зрозуміти себе, свої прагнення, надії і сподівання.

Висновки. Узагальнюючи вищесказане, можемо стверджувати, що диригентське мистецтво і педагогіка академіка В. І. Рожка базується на засадах національних загальнокультурних цінностей, тобто у навчальному процесі використовує аксіологічний підхід. Митець живить своєю творчою енергією молоде покоління та вказує на актуальність проблем, професійну музичну майстерність і специфіку українського мистецького мислення, яке відповідає запитам сучасних професійних виконавських колективів і хорових диригентів.

Перспективою подальшого розгляду досліджуваної проблеми передбачають конкретизацію педагогічних умов диригентсько-хорового мистецтва і педагогіки В. І. Рожка, дотримання яких забезпечуватиме основи духовно-творчого розвитку майбутнього фахівця.

Література

1. Академія музичної еліти України: Історія та сучасність: До 90-річчя Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського / авт.-упоряд.: А. П. Лашенко та ін. Київ: Музична Україна, 2004. 560 с.
2. Антонюк О. В. Володимир Рожок – ректор Академії. *Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. 2013. № 4. С. 95–103.
3. Мартинюк А. К. Диригентська діяльність Миколи Олексійчука в контексті музичної культури Поділля другої половини ХХ – початку ХХІ століття: монографія. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д. Г. 2019. 200 с.

4. Національній музичній академії України ім. П. І. Чайковського 100 років / авт.-упоряд. В. Рожок. Київ: Музична Україна, 2013. 512 с.
5. Рожок Володимир Іванович. Історія українського диригентського виконавства: творчість Стефана Турчака: навчальний посібник. До 100-річчя Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського, 2013. 328 с.
6. Рожок В. І. Музика і сучасність: монографічні дослідження. Науково-популярні, критичні та публіцистичні твори. Київ: Книга пам'яті України, 2003. 219 с.
7. Рожок Володимир. Стефан Турчак: передне слово Бориса Олійника. Київ: Либідь, 2013. 248 с.
8. Рожок В. І. Творчість Стефана Турчака в контексті музично-театральної культури України 60-х–80-х рр. ХХ століття: автореф. дис. ... доктора мистецтвознавства. Київ, 1997. 47 с.
9. Володимир Рожок: Шлях до визнання (до 70-річчя від дня народження). Ніжин: Видавець Лисенко М. М., 2016. 336 с.
10. Станкович Є. Людина, яка сприяє розвитку музичного мистецтва / Володимир Рожок. Шлях до визнання. До 70-річчя від дня народження: наук.-попул. вид. / ред. О. Голинська. Київ: Музична Україна, 2016. С. 272–273.

References

1. Akademi`ya muzichnoyi eli`ti Ukrayini: I`stori`ya ta suchasni`st`: Do 90-ri`chchya Nacz. muz. akad. Ukrayini i`m. P. I`. Chajkovs`kogo / Avt.-uporyad.: A. P. Lashhenko ta i`n. Kiyiv: Muzichna Ukrayina, 2004. 560 s.
2. Antonyuk O. V. Volodimir Rozhok – rektor Akademi`yi. Chasopis Naczi`onal`noyi muzichnoyi akademi`yi Ukrayini i`meni` P. I`. Chajkovs`kogo. 2013. # 4. S. 95–103.
3. Martinyuk A. K. Dirigents`ka di`yal`ni`st` Mikoli Oleksi`jchuka v konteksti` muzichnoyi kul`turi Podi`llya drugoyi polovini KhKh – pochatku KhKhI` stoli`ttya: monografi`ya [A. K. Martinyuk, T. V. Martinyuk, O. S. Ali`ksi`jchuk]. Kam`yanecz`-Podi`l`s`kij: Vidavecz` PP Zvolejko D. G. 2019. 200 s.
4. Naczi`onal`ni`j muzichni`j akademi`yi Ukrayini i`m. P. I`. Chajkovs`kogo 100 roki`v / avt.-uporyad. V. Rozhok. Kiyiv: Muzichna Ukrayina, 2013. 512 s.
5. Rozhok Volodimir I`vanovich. I`stori`ya ukrayins`kogo dirigents`kogo vikonavstva: tvorchi`st` Stefana Turchaka: navchal`nij posi`bnik. Do 100-ri`chchya Naczi`onal`noyi muzichnoyi akademi`yi Ukrayini i`meni` P. I`. Chajkovs`kogo, 2013. 328 s.
6. Rozhok V. I`. Muzika i` suchasni`st`: Monografi`chni` dosli`dzhennya. Naukovo-populyarni`, kritichni` ta publi`cizistichni` tvori. Kiyiv: Kniga pam`yati` Ukrayini, 2003. 219 s.
7. Rozhok Volodimir Stefan Turchak / Volodimir Rozhok: perednye slovo Borisa Oli`jnika. Kiyiv: Libi`d`, 2013. 248 s.
8. Rozhok V. I`. Tvorchi`st` Stefana Turchaka v konteksti` muzichno-teatral`noyi kul`turi Ukrayini 60-kh–80-kh rr. KhKh stoli`ttya: Avtoref. dis. ... doktora mistecztvoznastva. Kiyiv, 1997. 47 s.
9. Volodimir Rozhok: Shlyakh do viznannya (Do 70-ri`chchya vi`d dnya narodzhennya). Ni`zhin: Vidavecz` Lisenko M. M., 2016. 336 s.
10. Stankovich Ye. Lyudina, yaka spriyaye rozvitku muzichnogo mistecztva / Yevgen Stankovich // Volodimir Rozhok. Shlyakh do viznannya. Do 70-ri`chchya vi`d dnya narodzhennya: nauk.-popul. vid. / red. O. Golins`ka. Kiyiv: Muzichna Ukrayina, 2016. S. 272–273.

Martyniuk Anatolii

PhD in Art History, Associate Professor of the Department of Artistic Disciplines and Teaching Methods of the SHEI 'Pereiaslav-Khmelnitskyi Skovoroda State Pedagogical University' Hryhorii

THE PHENOMENON OF CONDUCTING ART AND PEDAGOGY IN THE SCIENTIFIC DISCOURSE OF THE ACADEMICIAN V. I. ROZHOK

In the article it is considered the conducting art and pedagogy in the academic discourse of the academician V. I. Rozhok. The scientific works of the famous Ukrainian choral conductor, pedagogue, public figure are analyzed, that can significantly expand the understanding of conducting art and pedagogy of the artist and at the same time to

realize its value for the Ukrainian musical art. The attention is focused on the scale of his musical activities, emphasized a significant impact on the development of the Ukrainian conductor's art and pedagogy, as the musical art is a part of the spiritual revival of the Ukrainian nation. Based on the academician V. I. Rozhok's research in the article it is analyzed the examples of embodiment for performing the conducting art. It is noted that conducting art and pedagogy of the academician V. I. Rozhok are based on the principles of national cultural values. Analysis of the statements of scientists, famous conductors, pedagogues and composers of our time gives grounds to assert that in the teaching process of the conducting and choral art V. I. Rozhok uses the axiological approach.

It is emphasized that the implementation of scientific experience of the outstanding choral conductor, pedagogue, academician V. Rozhok in the educational process, including in relation to the identified problem, is one of the objectives of art education. The basic steps in this direction are implemented in the educational process of musical academies, and this problem requires further ongoing attention. According to the author, it is one of the ways along which the contemporary art education must move to exit from the priorities of the past thinking. It is proved that the importance of pedagogical ideas and experience of V. I. Rozhok are confirmed by their relevance and implementation in practice of modern education, that is conducting art and pedagogy of the outstanding choral conductor, pedagogue, public figure contribute to the development of education, teaching and upbringing of the young generation.

Key words: music education, conducting art, pedagogy, academician V. I. Rozhok.